

تأثیر کنترل فساد و افزایش نقدینگی بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در حال توسعه

سید جمال الدین محسنی زنوزی^{*}، صمد حکمتی فرید^{**}، سمیه طالب پور^{***}

تاریخ پذیرش

۱۳۹۵/۸/۱۹

تاریخ دریافت

۱۳۹۴/۱۱/۹

چکیده

پدیده فساد عارضه‌ای است که امروزه گریبان همه کشورها اعم از توسعه یافته و یا کمتر توسعه یافته را گرفته است. از طرف دیگر، انضباط و ثبات نقدینگی شرط اصلی ثبات اقتصادی است. رشد بی‌رویه نقدینگی باعث گسترش مانده‌های سوداگرانه پولی و بخش‌های نامولد در اقتصاد شده و موجبات گسترش فساد در اقتصاد را فراهم می‌نماید. با توجه به رابطه نقدینگی و فساد و اثرات آن‌ها بر رشد اقتصادی، هدف مقاله حاضر بررسی تأثیر کنترل فساد و نقدینگی بر رشد اقتصادی است. در این مطالعه از روش داده‌های تابلویی پویا برای ۳۱ کشور منتخب در حال توسعه استفاده شده است. نتایج برآورد الگو در دوره ۲۰۰۲ تا ۲۰۱۴ گویای این است که کنترل فساد، رشد اقتصادی را در کشورهای منتخب افزایش داده است. همچنین نتایج پژوهش نشان می‌دهد در صورتی که همزمان کنترل فساد و نقدینگی افزایش یابند، نقدینگی بیشتر می‌تواند از طریق کنترل فساد به رشد اقتصادی بیشتر بینجامد. علاوه بر این افزایش جهانی سازی و سرمایه سرانه اثر مثبت و معناداری بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب داشته است.

کلیدواژه: جهانی شدن، پانل پویا، رشد اقتصادی، کنترل فساد، نقدینگی.

طبقه‌بندی JEL: C23, E23, E51.

^{*}sj.mzonouzi@urmia.ac.ir

^{**}hekmat188@yahoo.com

^{***}sumi.hinata@gmail.com

^{*} استادیار گروه اقتصاد دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه اورمیه،

^{**} استادیار گروه اقتصاد دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه اورمیه،

^{***} کارشناس ارشد گروه اقتصاد دانشکده اقتصاد و مدیریت دانشگاه اورمیه،

۱- مقدمه

فساد یکی از پدیده‌های جهانی است که از دیرباز با پیدایش شکل‌های اولیه حکومت وجود داشته و در زمان معاصر نیز در تمام کشورهای دنیا کمابیش وجود دارد. فساد به طور کلی، به استفاده از منابع عمومی در جهت منافع شخصی اطلاق می‌شود (باردهان^۱، ۱۹۹۷). در زیر مجموعه فساد در معنی عام، فساد در نظام اداری نیز، گریبانگیر همه کشورها، به ویژه در کشورهای در حال توسعه، بوده و به عنوان یکی از مهمترین عوامل در سر راه پیشرفت جامعه مطرح شده است و این پدیده توانسته صدمات جبران ناپذیری را بر فرآیند توسعه کشورها ایجاد کند. یکی از مباحث مشخص در حوزه اقتصاد کلان پیامدهای فساد بر محوریت دو دیدگاه متضاد فساد است که در دیدگاه اول فساد به مثابه‌ی روغن کاری چرخ دنده‌ها^۲ بوده و تسهیل گر فرآیند رشد و توسعه است و در دیدگاه دوم فساد به مثابه شن و سنگ در برابر چرخ‌های اقتصادی^۳ بوده و مانع رشد و توسعه تلقی می‌شود. لِف^۴، (۱۹۶۴)؛ هانتینگتون^۵، (۱۹۶۸) و برخی از نویسندگان پیشنهاد داده‌اند که فساد ممکن است رشد اقتصادی را از طریق دو نوع مکانیسم افزایش دهد. اول، شیوه‌های فاسد مانند پول سریع^۶ افراد را قادر خواهد ساخت تا از تاخیرهای بوروکراتیک جلوگیری کنند. دوم، کارکنان دولت که مجاز به دریافت رشوه هستند، سخت تر کار خواهند کرد. به احتمال زیاد تاثیر مثبت مکانیسم اول فساد بر رشد تنها در کشورهایی که مقررات بوروکراتیک دست و پا گیر دارند، مفید خواهد بود. مکانیسم دوم، بدون در نظر گرفتن سطح مقررات دست و پا گیر عمل خواهد کرد. نمونه‌های متعددی از این دیدگاه حمایت می‌کنند، برای مثال، دی سوتو^۷ (۱۹۹۰)؛ ایگر و

^۱. Bardhan

^۲. Greases the Wheels

^۳. Sand the Wheels

^۴. Leff

^۵. Huntington

^۶. Sped Money

^۷. De Soto

وینر^۱ (۲۰۰۵)؛ لوای^۲ (۲۰۰۷) نشان می‌دهند که در محیط‌های نظارتی بسیار محدود فساد می‌تواند رشد اقتصادی را با تحریک کارآفرینی و بهره‌وری افزایش دهد (ماورو^۳، ۱۹۹۵). تجزیه و تحلیل نظری و شواهد تجربی در حمایت از دیدگاه دوم بسیار است. بررسی مو^۴ (۲۰۰۱) در مورد ارتباط میان فساد و رشد اقتصادی نشان می‌دهد هر یک درصد افزایش در سطح فساد، رشد اقتصادی را حدود ۰/۷۲ درصد کاهش خواهد داد. راک و بانت^۵ (۲۰۰۴) استدلال می‌کنند که فساد باعث کاهش سرمایه‌گذاری و کندی رشد اقتصادی در بسیاری از کشورهای در حال توسعه و به ویژه در اقتصادهای باز کوچک می‌شود.

نقدینگی به عنوان یکی از متغیرهای کلان اقتصادی، تأثیر به سزایی بر سایر متغیرهای کلان اقتصادی دارد. جذب نقدینگی باید در جهت افزایش نرخ سرمایه‌گذاری مولد باشد تا جامعه را در مسیر رشد و توسعه اقتصادی قرار دهد. انضباط و ثبات نقدینگی شرط اصلی ثبات اقتصادی و ثبات متغیرهای کلیدی است. اهمیت انضباط و ثبات نقدینگی به حدی است که در برنامه‌های تعدیل ساختار، هم هدف و هم شاخص ارزیابی و هم ابزار دستیابی به اهداف دیگر قلمداد می‌شود. در اقتصادهایی که فعالیت‌های بخش نامولد و رفتارهای سوداگرانه رایج نیست و یا اندازه‌اش محدود است، افزایش نقدینگی به تولید و سرمایه‌گذاری بیشتر منجر می‌شود اما اگر اقتصاد در معرض فعالیت‌های متنوع نامولد و رفتارهای سوداگرانه باشد، افزایش نقدینگی به معنای حرکت سرمایه‌ها به سمت امور تولیدی و سرمایه‌گذاری نیست (شاگری، ۱۳۸۷). رشد نقدینگی بسته به میزان کنترل فساد در جامعه می‌تواند دو اثر متضاد بر اقتصاد داشته باشد. از یک طرف در یک اقتصاد با درجه فساد پایین، میزان نقدینگی به عنوان یکی از

^۱. Egger and Winner

^۲. Levy

^۳. Mauro

^۴. Mo

^۵. Rock and Bonnett

شاخص‌های توسعه مالی تلقی شده و رشد اقتصادی را افزایش می‌دهد ولی از طرف دیگر در یک اقتصاد با درجه فساد بالا مانده‌های وجوه سوداگران را افزایش داده و موجب کاهش رشد اقتصادی می‌شود.

با توجه به مطالب فوق، این مطالعه با استفاده از رویکرد اقتصادسنجی و با بهره‌گیری از رهیافت داده‌های تابلویی پویا، به صورت تجربی اثر افزایش همزمان کنترل فساد و افزایش نقدینگی را بر رشد اقتصادی کشورهای منتخب در حال توسعه طی سال‌های ۲۰۱۴-۲۰۰۲ مورد بررسی قرار می‌دهد. این مطالعه درصدد یافتن پاسخ به این سوال است که بر اساس دو گروه از نظریات ارائه شده، آیا کنترل فساد اداری تاثیر مثبت روی رشد اقتصادی دارد و یا منفی؟ همچنین این مطالعه به دنبال آنست که نحوه تاثیرگذاری سایر متغیرها از قبیل نقدینگی در کنترل فساد، سرمایه سرانه و جهانی شدن بر رشد اقتصادی را مورد بررسی قرار دهد.

ساختار مقاله بدین شکل تنظیم شده است که در بخش دوم، مبانی نظری ارائه می‌شود. بخش سوم، مروری بر مطالعات پیشین را نشان می‌دهد، بخش چهارم به معرفی الگو، متغیرها و روش انجام پژوهش اختصاص یافته است، بخش پنجم، تخمین الگو و یافته‌های تجربی پژوهش را ارائه داده و در بخش ششم جمع بندی و نتیجه گیری ارائه می‌شود.

۲- مبانی نظری

مبانی نظری رابطه بین فساد و عملکرد اقتصادی گسترده است. گروهی اعتقاد دارند که فساد می‌تواند رشد اقتصادی را سرعت بخشد و در مقابل گروهی دیگر بر برجسته سازی اثرات مخاطره‌انداز این پدیده تمرکز دارند. طرفداران نظریه اثر مثبت فساد بر رشد، بر بحث سودمند فساد برای جلوگیری از سختی‌های اداری و روغن کاری چرخ‌های

بوروکراسی^۱ متمرکز می‌شوند که نشان می‌دهد، فساد می‌تواند یک منبع بهره‌وری برای از بین بردن انعطاف ناپذیری اعمال شده توسط دولت باشد که مانع سرمایه‌گذاری و اختلال سایر تصمیمات اقتصادی مطلوب به رشد می‌شود. در این مفهوم، لویی^۲ (۱۹۸۵) یک الگوی صف^۳ پیشنهاد می‌کند و به این نکته اشاره دارد که بوروکرات‌ها در عرضه مجوزهای تجاری به بنگاه‌ها، اولویت را به کسانی می‌دهند که بیشترین ارزش را برای زمان قائل هستند و بنابراین برای انجام سریعتر عملیات خود حاضر به پرداخت بیشترین میزان رشوه به اداره کنندگان صف‌ها هستند و اشاره می‌کند که فساد ممکن است مطلوب باشد چرا که مقدار متوسط هزینه‌های زمان صف را به حداقل می‌رساند و می‌تواند مقامات فاسد را به کارآمدتر بودن و ایجاد تصمیم‌گیری سریعتر تحریک کند. با این حال، نظریه کارآمد بودن فساد بلا منازع نیست. بسیاری از نویسندگان استدلال کرده‌اند که این دیدگاه از فساد مشکل ساز است. به عنوان مثال، میردال^۴ (۱۹۶۸) استدلال می‌کند که اگر فساد، مجاز به سرعت بخشیدن مراحل است، آنگاه مقامات دولتی علاقه مند خواهند شد با ایجاد سختی بیشتر و حفظ مراحل آهسته اداری پرداخت بیشتری به دست آورند. کافمن و وی^۵ (۲۰۰۰)، نشان می‌دهند شرکت‌هایی که بالاترین میزان رشوه را پرداخت می‌کنند، کسانی هستند که در فرآیند بوروکراسی اداری زمان بیشتری صرف می‌کنند و بنابراین آن‌ها با هزینه سرمایه بالاتر مواجه می‌شوند. تانزی^۶ (۱۹۹۸)، نیز نشان می‌دهد، شرکت‌هایی که قادر به ارائه پرداخت بیشترین رشوه هستند، لزوماً از لحاظ اقتصادی کارآمدترین نیستند، علاوه بر این، ممکن است در نتیجه وجود چنین پرداخت‌هایی، استفاده بهینه از سرمایه‌های انسانی، شرکت‌های منحرف و

^۱. Greasing the Wheels

^۲. Lui

^۳. Queue Model

^۴. Myrdal

^۵. Kaufmann and Wei

^۶. Tanzi

افراد با استعداد از فعالیت‌های تولیدی به فعالیت‌های رانت جویی کشانده شود، که به نوبه خود می‌تواند به رشد اقتصادی آسیب رساند.

فساد تمایل به کاهش انگیزه سرمایه‌گذاری برای هر دو کارآفرینان داخلی و خارجی دارد هنگامی که کارآفرین خارجی اغلب مجبور به پرداخت رشوه قبل از ایجاد کسب و کار خود می‌شود و یا زمانی که آن‌ها اغلب مجبور به پرداخت مبالغ زیادی از پول به مقامات دولتی هستند تا در کسب و کار خود باقی بمانند، در این حالت فساد مانع ایجاد و توسعه شرکت‌ها شده، به تبع آن رشد اقتصادی را کاهش می‌دهد. علاوه بر این، فساد هزینه‌های معامله را افزایش می‌دهد، مانع از توسعه اقتصاد بازار می‌شود، نظام بازار آزاد را با افزایش درجه عدم اطمینان و کاهش درآمدهای دولت تضعیف می‌کند. به طور خاص، فساد نقش اساسی دولت در برخی موارد مانند اجرای قراردادهای و حفاظت از حقوق مالکیت را به خطر انداخته و مداخله دولت در اعمال کنترل و بازرسی‌های نظارتی لازم به منظور اصلاح شکست بازار دشوار می‌شود، از طرف دیگر فساد موجب تغییر ساختار مخارج عمومی به نفع بخش‌های خاصی می‌گردد که ممکن است بیشترین بازده را نداشته باشند (دریدی^۱، ۲۰۱۳).

به لحاظ تاریخی نقش و جایگاه سرمایه‌گذاری، در فرایند رشد و توسعه به حدی است که سرمایه‌گذاری را موتور محرکه رشد اقتصادی نامیده‌اند. از نظر لوکاس نظر به اینکه سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی انباشت می‌شوند، لذا رشد اقتصادی به انباشت سرمایه فیزیکی و انباشت سرمایه و متوسط مهارت انسانی بستگی خواهد داشت (الماسی و سپهبان، ۱۳۸۸).

یکی دیگر از عوامل مؤثر بر رشد اقتصادی شاخص جهانی شدن است. جهانی شدن اقتصاد از طریق گسترش تجارت بین‌المللی در خدمات، کالاهای اولیه و تولید شده و نیز از طریق افزایش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی می‌تواند موجب افزایش رشد

^۱. Dridi

اقتصادی شود. به طور کلی چنین ارتباطات اقتصادی به عنوان جهانی شدن شناخته شده‌اند (علیمی و آتاندا^۱، ۲۰۱۱). به عقیده استریتن^۲ (۱۹۹۹) جهانی شدن فرصت‌های زیادی برای برخی مردم و کشورها ایجاد کرده است، شاخص‌های اجتماعی مانند سواد، ثبت نام در مدارس، مرگ و میر نوزادان و امید به زندگی به مقدار زیادی در چند دهه‌ی گذشته بهبود یافته است. جهانی شدن به ویژه در آسیا برای رشد جهانی تولید و صاحبان سرمایه خوب بوده است (افضل^۳، ۲۰۰۷).

نقدینگی یکی دیگر از متغیرهای کلان اقتصادی است که به صورت غیر مستقیم از طریق متغیر فساد اقتصادی بر رشد اقتصادی مؤثر است. نقدینگی به عنوان حجم پول در جریان یکی از ابزارهای سیاست پولی اقتصاد کلان است. رشد نقدینگی مانده‌های وجوه سوداگران را افزایش می‌دهد و به رشد فعالیت‌های سفته بازان دامن می‌زند و این امر موجب جذابیت بخش غیرمولد و وسوسه برای خروج سرمایه‌های مولد به بازارهای غیرمولد می‌شود (شاگری، ۱۳۸۷). افزایش نقدینگی در جامعه اگر همراه و همگام با افزایش تولید ناخالص داخلی نباشد و یا در صورتی که واردات کشور متغیر نشود از عوامل تشدید کننده تورم محسوب می‌شوند. زمانی می‌توان تورم را تحت کنترل درآورد که نقدینگی کافی وجود داشته باشد در عین حال، وجود نقدینگی بیشتر یا کمتر از اندازه، تهدیدی برای حرکت تورم به نقطه بالاتر خواهد بود که در هر دو صورت مخاطره‌آمیز خواهد بود. روشن ترین سیگنال برای تشخیص زیاد یا کم بودن نقدینگی میزان دفعات گردش پول در چرخه اقتصاد است، هر چقدر تعداد این دفعات بیشتر و سرعت گردش آن بالاتر باشد نشان‌دهنده میزان بیشتر بودن نقدینگی و خطرناک بودن آن است؛ هر چقدر هم سرعت گردش پول کمتر و کمبود نقدینگی در واحدهای تولیدی بیشتر احساس شود نشان‌دهنده پایین بودن سطح نقدینگی است. نقدینگی در جامعه

^۱. Alimi and Atanda

^۲. Streeten

^۳. Afzal

همیشه باید به اندازه‌ای باشد که با کالا و خدمات برابری کند. در اقتصاد ایران، نقدینگی حالت لجام گسیخته پیدا کرده و این مسئله خود را تا حد زیادی در تورم‌های بالا و تا حدی نیز در تورم نهفته انعکاس می‌دهد. در نظریه مقداری پول با ثابت فرض کردن سرعت گردش پول و نرخ رشد تولید، رشد سطح عمومی قیمت‌ها تابع رشد نقدینگی در نظر گرفته می‌شود و گفته می‌شود که سرعت گردش پول اگر تغییرات تدریجی هم داشته باشد، مستقل از متغیرهای پولی و قیمت است. با وجود این فیشر به عنوان طرف دار نظریه مقداری معتقد است در عین حال که تغییرات تدریجی سرعت گردش پول در دوران ثبات مستقل از متغیرهای پولی و قیمت است اما در چرخه‌های اعتبار و دوره انتقال، تغییرات سرعت مستقل از متغیرهای پولی و قیمت نیست.

نظریه مقداری پول با معادله درآمدی ایروینگ فیشر را به صورت زیر می‌توان بیان

نمود:

$$MV = PY \quad (1)$$

اگر فرض شود که عرضه پول به وسیله مسئولین پولی تعیین شود (یعنی M برونزا باشد) آنگاه شرط تعادل بازار پول را می‌توان به صورت $M = M_d$ نوشت، که M_d تقاضا برای نگهداری مانده‌های پول اسمی است. مقدار Y در سطح اشتغال کامل، خود توسط تابع تولید و عملکرد بازار کار رقابتی از قبل تعیین شده است. V سرعت گردش پول بوده و متوسط تعداد دفعاتی است که یک واحد پول برای انجام مبادلات کالاهای نهایی (که معادل با GDP اسمی است) مورد استفاده قرار می‌گیرد. از آنجایی که V را می‌توان به صورت عکس K [K درصدی از ارزش سالانه درآمد پولی (PY) است که کارگزاران اقتصادی (بنگاه‌ها و خانوارها) مایل به نگهداری هستند] در نظر گرفت، لذا ثبات V را می‌توان پذیرفت زیرا عوامل نهادی که تعداد مبادلات کارگزاران را تعیین می‌کند، احتمالاً در طول زمان به کندی تغییر می‌کنند. اینکه سطح قیمت بستگی به عرضه اسمی پول دارد به روشنی از معادله (۱) نتیجه می‌شود، زیرا با مرتب سازی آن

معادله (۲) به دست می‌آید:

$$P = MV/Y \quad (۲)$$

با ثابت بودن V و Y ، به سادگی مشاهده می‌شود که P بستگی به M داشته و نرخ رشد M و P برابر هستند (اسنودن و همکاران^۱، ۱۹۹۴).

۳- مروری بر مطالعات پیشین

ادبیات تجربی اثر فساد بر سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی، از اواسط دهه نود گسترش بی‌سابقه‌ای را تجربه کرده است، که به طور عمده به در دسترس بودن اطلاعات جدید و قابل اطمینان تری در مورد فساد توجه کرده است که در ادامه به چند مورد از برجسته‌ترین آن‌ها اشاره می‌شود.

۳-۱. مطالعات داخلی

الماسی و سپهبان (۱۳۸۸) در مطالعه‌ای به بررسی رابطه‌ی سرمایه‌گذاری در نیروی انسانی و سرمایه‌گذاری فیزیکی با رشد اقتصادی ایران طی دوره ۱۳۵۰-۱۳۸۴ با استفاده از رابطه‌ی علیت گرنجری استاندارد پرداختند. نتایج بر اساس رابطه‌ی علیت گرنجری استاندارد نشان می‌دهد که یک رابطه‌ی علیت یک طرفه از سرمایه فیزیکی به رشد اقتصادی و یک رابطه‌ی علیت گرنجری دو طرفه میان سرمایه‌ی انسانی و رشد اقتصادی وجود دارد.

تقوی و همکاران (۱۳۹۰)، در مطالعه‌ای رابطه فساد اداری و رشد اقتصادی را با استفاده از داده‌های تلفیقی برای کشورهای عضو اپک طی پنج سال (۲۰۰۳-۲۰۰۸) بررسی می‌کنند. نتایج حاصل از این مطالعه نشان می‌دهد که رابطه بین فساد و رشد اقتصادی در کشورهای عضو اپک معکوس و معناداری است، همچنین زمان تاثیر فساد

^۱. Snowdon et al

در این کشورها بلند مدت است و در کوتاه مدت خود را نشان نمی‌دهد. جعفری صمیمی و همکاران (۱۳۹۰) در مقاله خود ضمن بررسی علل پیدایش فساد، مطالعاتی در خصوص رابطه فساد با شاخص‌های اقتصادی و بالاخص رشد اقتصادی که در سال ۲۰۰۸ در ۱۰۶ کشور تاثیر گذار بودند را با استفاده از یک سیستم معادلات همزمان انجام می‌دهند. در این سیستم، درجه باز بودن اقتصاد و اندازه دولت به عنوان عوامل مؤثر بر فساد اقتصادی لحاظ شده و همچنین اثر فساد بر سرمایه‌گذاری و رشد اقتصادی نیز بررسی شده است. نتایج به‌دست آمده بیانگر تاثیر مثبت درجه بازی اقتصاد بر کاهش فساد اقتصادی و رابطه معکوس اندازه دولت با شاخص فساد اقتصادی است؛ یعنی این که هر چه اندازه دولت‌ها کوچک‌تر باشد، فضایی سالم‌تر و فساد اقتصادی کمتری دارند.

عاشورزاده و همکاران (۱۳۹۲) در مطالعه‌ای به بررسی اثرات جهانی شدن اقتصاد و تجارت خارجی روی رشد اقتصادی طی سال‌های ۱۳۵۷-۱۳۹۰ پرداختند. برای بررسی این رابطه از الگو خود رگرسیون برداری (VAR)^۱ به منظور تفکیک آثار کوتاه مدت و بلند مدت، استفاده کردند. نتایج حاصل از پژوهش نشان می‌دهد که در کوتاه مدت جهانی شدن اقتصاد تاثیر ناچیزی بر رشد اقتصادی دارد ولی در بلند مدت تاثیر قابل توجهی بر رشد اقتصادی (حدود ۲۱ درصد) می‌گذارد.

۳-۲. مطالعات خارجی

کامپوس و همکاران^۲ (۲۰۱۰) در مجموع ۴۶۰ برآورد تجربی، اثر فساد بر رشد اقتصادی را در ۴۱ مطالعه مختلف، مورد بررسی قرار دادند و به این نتیجه رسیدند که ۳۲ درصد برآوردها تاثیر منفی و معنی‌دار فساد بر رشد اقتصادی را نشان می‌دهد و در ۶۲ درصد برآوردها، فساد تاثیر معناداری بر رشد اقتصادی ندارد و ۶ درصد برآوردها، نشان‌دهنده

^۱. Vector Auto-Regressive

^۲. Campos et al

تاثیر مثبت و معنادار فساد بر رشد اقتصادی است.

پاگانو و دیگران^۱ (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای با استفاده از داده‌های مقطعی ۴۹ کشور در دوره زمانی ۲۰۰۸-۲۰۰۴ و ۲۷ شرکت در دوره زمانی ۲۰۰۹-۲۰۰۰، به بررسی تاثیر فساد بر نقدینگی، جریان سرمایه‌گذاری و هزینه سرمایه می‌پردازند. نتایج تخمین‌ها نشان می‌دهند فساد از طریق نقدینگی بر بازارهای مالی اثر منفی دارد.

سها و مالک^۲ (۲۰۱۲) در مطالعه‌ای به بررسی ارتباط متقابل بین فساد و تولید ناخالص داخلی سرانه در چارچوب یک الگو غیر خطی، با استفاده از داده‌های تابلویی یک مجموعه از کشورهای طی سال‌های ۲۰۰۹-۱۹۸۴ می‌پردازند. نتایج این مطالعه با استفاده از روش داده‌های تابلویی بر پایه گشتاور تعمیم یافته سیستمی (SGMM)^۳، نشان می‌دهد که فساد، رشد اقتصادی را تحت تاثیر قرار می‌دهد اما نحوه این تاثیر غیر خطی است.

دریدی (۲۰۱۳) در مطالعه‌ای به بررسی این فرضیه که فساد از طریق کانال‌های مختلف مانند (سرمایه‌گذاری، سرمایه انسانی، بی‌ثباتی سیاسی، تورم و مخارج دولت) روی رشد اقتصادی تاثیر دارد، می‌پردازد. این مطالعه با تمرکز بر اطلاعات ۸۲ کشور (کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه) در دوره زمانی ۲۰۰۲-۱۹۸۰ و بر اساس یک الگوی سیستم معادلات همزمان، نشان می‌دهد تاثیر غیر مستقیم فساد از طریق کانال‌های سرمایه انسانی و بی‌ثباتی سیاسی از لحاظ آماری معنادار، ولی اثر انتقال فساد از طریق سرمایه‌گذاری، تورم و مخارج دولت غیر معنی دار است.

گورگل و لاج^۴ (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای با استفاده از داده‌های تابلویی یک مجموعه از کشورهای اتحادیه اروپا طی سال‌های ۱۹۹۰ تا ۲۰۰۹ به بررسی ارتباط متقابل بین جهانی شدن و رشد اقتصادی می‌پردازند. در این مطالعه ضمن معرفی شاخص KOF با

^۱. Pagano et al

^۲. Saha and Mallik

^۳. System Generalised Methods of Moments

^۴. Gurgul and Lukasz

استفاده از شاخص‌های متنوع جهانی شدن (اقتصادی، سیاسی و اجتماعی) به این نتیجه رسیدند که بعد اجتماعی جهانی شدن تاثیر مثبت قوی بر توسعه اقتصادی و افزایش تجارت بین المللی، رشد سرمایه‌گذاری خارجی، کاهش موانع واردات و توسعه سیاست‌های مالیاتی (بعد اقتصادی) دارد.

بررسی مطالعات صورت گرفته نشان می‌دهد یافته‌های تجربی بیشتر به نفع ارتباط خطی و منفی فساد و رشد دلالت دارند. یعنی فساد سرمایه‌گذاری و رشد را کاهش می‌دهد. با این حال، یک شکاف در ادبیات برای توجیه رابطه مثبت یا منفی مطابق با زمان و وضعیت بین فساد و رشد اقتصادی وجود دارد. با وجود ادبیات گسترده اخیر در رابطه با فساد و رشد اقتصادی در هیچ کدام از مطالعات داخلی اثر متقابل فساد و نقدینگی بر تولید و رشد اقتصادی بررسی نشده است که در این مطالعه با توجه به اهمیت موضوع به این امر پرداخته می‌شود.

۴- روش شناسی پژوهش

در این مطالعه به منظور ارزیابی تاثیر کنترل فساد از طریق هدایت نقدینگی بر رشد اقتصادی از تکنیک داده‌های تابلویی پویا (DPD)^۱ از روش گشتاور تعمیم یافته GMM برای ۳۱ کشور در حال توسعه با درآمد سرانه متوسط به بالا طی دوره ۲۰۱۴-۲۰۰۲ استفاده شده است.

در الگوهای اقتصاد سنجی رابطه‌ی پویایی به وسیله‌ی وارد شدن وقفه یا وقفه‌هایی از متغیر وابسته به عنوان متغیر توضیحی در الگو مشخص می‌شود. روش گشتاورهای تعمیم یافته (GMM)^۲ توسط هانسن (۱۹۸۲)^۳ توسعه یافت که چارچوب راحتی را برای بدست آوردن تخمین‌هایی با کارایی مجانبی فراهم می‌سازد. این روش اثرات تعدیل

^۱. Dynamic Panel Data

^۲. Generalized Method of Moments

^۳. Hansen

پویای متغیر وابسته را در نظر می‌گیرد. اگر متغیر وابسته با مقادیر با وقفه وارد الگو شود، سبب خواهد شد که بین متغیرهای توضیحی و جملات اخلاص همبستگی به وجود آید و در نتیجه استفاده از روش حداقل مربعات معمولی نتایج تورش دار و ناسازگاری را نشان خواهد داد. روش گشتاورهای تعمیم یافته می‌تواند با بکارگیری متغیرهای ابزاری این ایراد را برطرف کند.

از آنجایی که در الگوی داده‌های تابلویی پویا (GMM)، وقفه‌ی متغیر وابسته با جمله اخلاص همبستگی دارد، همانند آرلانو و باند از وقفه‌ی دوم متغیر وابسته و وقفه‌های سایر متغیرها (در قالب یک فرم بازگشتی) به عنوان ابزار برای وقفه‌ی متغیر وابسته مبتنی بر روش (GMM) استفاده می‌گردد. تخمین‌زن (GMM) که توسط آرلانو و باند (۱۹۹۱) پیشنهاد شد برای خلاص شدن از شر اثرات خاص مربوط به مقاطع (افراد) و تمامی رگرس کننده‌های ثابت نسبت به زمان، اساساً از الگو تفاضل گیری می‌کند. همچنین در این روش برای رفع همبستگی متغیر وابسته با وقفه و جمله خطا، وقفه متغیرها به عنوان ابزار در تخمین‌زن (GMM) دو مرحله‌ای^۱ بکار می‌رود. تخمین زن دو مرحله‌ای به صورت مجانبی در صورت وجود واریانس ناهمسانی جزء خطا کارا تر است.

شرایط گشتاوری از شرایط متعامد بودن بین خطاهای تفاضل گیری شده و مقادیر وقفه دار متغیر وابسته استفاده می‌کند. در این کار فرض می‌شود که اخلاص‌های اصلی همبستگی سریالی ندارند. که در آن از روش آرلانو و باند برای آزمون همبستگی سریالی در اخلاص‌ها استفاده می‌شود. در این الگو، آزمون سارگان^۲ برای آزمون قیده‌ای شناسایی بیش از حد اجرا می‌شود تا معتبر بودن متغیرهای ابزاری مورد بررسی قرار گیرد (بالتاجی^۳، ۲۰۰۸).

^۱. Two-Step GMM

^۲. Sargan

^۳. Baltagi

داده‌های این مطالعه از سایت بانک جهانی و از بانک‌های اطلاعاتی شاخص توسعه جهانی (WDI)^۱ و شاخص کنترل فساد از شاخص حکمرانی جهانی (WGI)^۲ استخراج گردیده است. همچنین انتخاب کشورها از میان کشورهای در حال توسعه با درآمد سرانه متوسط و بالاتر^۳ و براساس دسترسی به داده‌ها صورت گرفته است.

معادله رشد برای بررسی و ارزیابی ارتباط تجربی بین کنترل فساد، نقدینگی و رشد اقتصادی برگرفته از مطالعات سها و مالک (۲۰۱۲) و پاگانو (۲۰۱۲) و الگوی داده‌های تابلویی پویای استفاده شده توسط بالتاجی (۲۰۰۸) به صورت زیر تصریح گردیده است.

$$\begin{aligned} \log(GDP)_{it} = & \beta_{0i} + \gamma \log(GDP)_{i(t-1)} + \beta_1 \log(M2*CCI)_{it} + \beta_2 \log(CCI)_{it} \\ & + \beta_3 \log(Cap)_{it} + \beta_4 \log(Glo)_{it} + U_{it} \quad i=1,2,\dots,34 \text{ و } t=1,2,\dots,11 \end{aligned} \quad (3)$$

در رابطه شماره (۳)، $U_{it} = \mu_i + \lambda_t + v_{it}$ بوده که در آن μ_i نشان دهنده اثرات خاص کشور و λ_t نشان دهنده اثر خاص سال است.

$\log(GDPP)$: نشان دهنده لگاریتم تولید ناخالص داخلی سرانه است که بر حسب دلار به قیمت ثابت سال ۲۰۱۰ به عنوان متغیر وابسته الگو انتخاب شده است.
 $\log(M2*CCI)$: لگاریتم حاصلضرب متغیر نقدینگی در شاخص کنترل فساد است که برای نشان دادن اثرات متقاطع کنترل فساد و نقدینگی بر رشد اقتصادی در الگو وارد شده است.

$\log(CCI)$: لگاریتم شاخص ترکیبی کنترل فساد (CCI) است. شاخص کنترل فساد عددی بین مقیاس ۲/۵- (بیشترین فساد) تا ۲/۵+ (کمترین فساد) است و برای امکان پذیری لگاریتم گیری تغییر مقیاس صورت گرفته و دو واحد به تمام اعداد این شاخص اضافه شده و سپس لگاریتم گیری شده است.

^۱. World Development Indicator (2015)

^۲. The Worldwide Governance Indicators, www.govindicators.org (2015)

^۳. نمونه شامل کشورهای آلبانی، الجزایر، آرژانتین، آذربایجان، بلاروس، بلیز، بوسنی و هرزگوین، بوتسوانا، برزیل، بلغارستان، چین، کلمبیا، کاستاریکا، جمهوری دومینیکن، اکوادور، گابن، مجارستان، ایران، اردن، قزاقستان، لبنان، مقدونیه، مالزی، موریتس، مکزیک، نامیبیا، پاناما، پرو، رومانی، آفریقای جنوبی، تایلند است.

$\log(Cap)$: لگاریتم تشکیل سرمایه ناخالص به صورت درصدی از GDP است.
 $\log(Glo)$: لگاریتم شاخص جهانی شدن که از نسبت مجموع صادرات و واردات به GDP به دست آمده است.

۵- تخمین الگو و یافته‌های تجربی

به منظور دستیابی به یک تخمین غیر کاذب بین متغیرهای الگو، بایستی متغیرهای حاضر در رگرسیون ایستا بوده یا ترکیب آن‌ها ایستا باشد، در صورتی که داده‌های مورد استفاده در یک پژوهش غیر ایستا باشند نتایج حاصل از تخمین‌ها کاذب خواهد بود. در مورد آزمون مانایی داده‌های تابلویی از آزمون لوین، لین و چو^۱ در چارچوب الگو با عرض از مبدا و روند استفاده شده است.

لوین و لین نشان دادند که در داده‌های ترکیبی، استفاده از آزمون ریشه واحد برای ترکیب داده‌ها، دارای قدرت بیش تری نسبت به استفاده از آزمون ریشه واحد برای هر مقطع به صورت جداگانه است. نتایج آزمون لوین، لین و چو در جدول (۱) ارائه شده است. با توجه به مقایسه مقادیر محاسبه شده با مقدار بحرانی، فرضیه صفر مبنی بر وجود ریشه واحد در سطح اطمینان ۹۹ درصد رد می‌شود که نشان می‌دهد متغیرهای مورد بررسی مانا هستند.

جدول (۱): آزمون‌های ریشه واحد لوین لین چو (LLC)

آزمون LLC		نام متغیر
آماره t	ارزش احتمال	
-۶/۶۱۶۴	۰/۰۰۰	$\log(GDPP)$
-۵/۶۱۶۷	۰/۰۰۰	$\log(M2 * CCI)$
-۶/۰۲۰۴	۰/۰۰۰	$\log(CCI)$
-۶/۶۸۴۳	۰/۰۰۰	$\log(Cap)$
-۸/۳۵۰۲	۰/۰۰۰	$\log(Glo)$

مأخذ: یافته‌های پژوهش

^۱. Levin-Lin Chou Test

نتایج حاصل از برآورد اثرات متغیرهای کنترل فساد و «نقدینگی در کنترل فساد» به عنوان متغیرهای توضیحی اصلی و دیگر متغیرهای کنترل بر سطح تولید (متناظر با الگوی معادله رشد) با استفاده از روش داده‌های تابلویی پویا در جدول شماره (۲) نشان داده شده است. نتایج الگو حاکی از آنست که تمام ضرایب استخراج شده بجز تشکیل سرمایه ناخالص (سطح خطای ۱۰ درصد) در سطح خطای کمتر از ۱ درصد معنادار و مثبت هستند.

جدول (۲): نتایج برآورد الگو به روش (GMM) دو مرحله‌ای

نام متغیرهای توضیحی	ضرایب	مقدار آماره t	ارزش آماره احتمال
$\log(GDP)_{(-1)}$	۰/۶۹۸۹	۲۶/۲۰	۰/۰۰۰
$\log(M2 * CCI)$	۰/۰۷۱۹	۱۰/۲۵	۰/۰۰۰
$\log(CCI)$	۰/۰۱۷۰	۱/۹۴	۰/۰۵۳
$\log(Cap)$	۰/۱۰۷۱	۳/۳۹	۰/۰۰۱
$\log(GLO)$	۰/۰۰۰۶	۷/۳۱	۰/۰۰۰
Cons	۱/۴۲۶۴	۱۶/۹۵	۰/۰۰۰

مأخذ: یافته‌های پژوهش

نتایج به دست آمده نشان می‌دهد که شاخص کنترل فساد اثر مثبت بر رشد اقتصادی دارد. به عبارت دیگر، با یک درصد افزایش در شاخص کنترل فساد، رشد اقتصادی به میزان ۰/۰۱۷۰ درصد افزایش می‌یابد که نشان می‌دهد سیاست‌هایی که منجر به کنترل فساد گردیده توانسته‌اند رشد اقتصادی را در کشورهای نمونه افزایش دهند. در شرایطی که فساد در جامعه شایع شود، افراد جامعه خصوصاً نیروهای انسانی با استعداد به جای استفاده از خلاقیت و نوآوری خود، سعی می‌کنند از رهگذر پرداخت رشوه و توافق با مقامات دولتی، اقدام به کسب یک رانت قانونی یا مجوز دولتی نمایند.

حال آنکه این افراد به طور بالقوه می‌توانستند ظرفیت جامعه را از لحاظ پیشرفت‌های فنی ارتقا دهند. در حقیقت بنگاه‌های خصوصی پرداخت کننده رشوه لزوماً بنگاه‌های رقابتی و کارآمدی نیستند، آن‌ها اغلب مجبور می‌شوند که به مقامات رسمی، برای انجام کسب و کارشان رشوه بپردازند، که هزینه‌های یک چنین فسادی مانعی بر جذب رشد اقتصادی بوده و مقدار آن را کاهش می‌دهد (صباحی و ملک الساداتی، ۱۳۸۸).

یکی دیگر از کانال‌های تأثیر گذاری کنترل فساد بر رشد اقتصادی، نقدینگی است. رشد نقدینگی بسته به میزان کنترل فساد در جامعه می‌تواند دو اثر متضاد بر اقتصاد داشته باشد. از یک طرف در یک اقتصاد با درجه فساد پایین، میزان نقدینگی به عنوان یکی از شاخص‌های توسعه مالی تلقی شده و با فراهم کردن نقدینگی واحدهای اقتصادی جامعه، زمینه رشد اقتصادی را فراهم می‌سازد ولی از طرف دیگر در یک اقتصاد با درجه فساد بالا، افزایش نقدینگی در نبود کنترل فساد، مانده‌های وجوه سوداگرانه را افزایش می‌دهد و به رشد فعالیت‌های سفته بازانه دامن می‌زند و این امر موجب جذابیت بخش غیرمولد و وسوسه برای خروج سرمایه‌های مولد به بازارهای غیرمولد می‌شود که ضمن افزایش فساد در جامعه موجب کاهش رشد اقتصادی می‌شود. نگاهی به نتایج تخمین نشان می‌دهد با افزایش یک درصدی متغیر لگاریتم «نقدینگی در شاخص کنترل فساد» میزان رشد اقتصادی به اندازه ۰/۰۷۱۹ درصد افزایش یافته است که نشان می‌دهد در صورتیکه همزمان کنترل فساد و نقدینگی افزایش یابند در این صورت نقدینگی بیشتر می‌تواند از طریق کنترل فساد به توسعه مالی بیشتر منجر شده و از این کانال به رشد اقتصادی بیشتر بینجامد.

ضریب متغیر جهانی شدن در الگوی تخمین زده شده نشان می‌دهد که یک واحد افزایش در شاخص جهانی شدن منجر به افزایش ۰/۰۰۰۶ درصد در رشد اقتصادی می‌شود. در این خصوص می‌توان چنین بیان کرد که جهانی شدن از طریق اتحاد بازارهای کالا و سرمایه سراسر جهان، باعث کاهش موانع تجارت بین‌المللی مانند

هزینه‌های حمل و نقل و موانع سرمایه‌گذاری خارجی می‌شود و با باز کردن مرزها برای تجارت بین‌المللی منجر به رشد اقتصادی بیشتر در سطح جهان می‌شود. نتایج مطالعات استریتن (۱۹۹۹)، آتاندا و علیمی (۲۰۱۱) دلالت بر تاثیر مثبت جهانی شدن روی رشد اقتصادی دارد.

در نهایت آخرین متغیر توضیحی حجم سرمایه سرانه به عنوان یکی از نهاده‌های تولید است که تاثیر مثبت و معنادار بر رشد اقتصادی دارد و به ازای یک درصد افزایش در سرمایه‌گذاری، تولید ناخالص داخلی به میزان ۰/۱۰۷۱ درصد افزایش می‌یابد. مطابق با نظریه و نتایج ارائه شده توسط الماسی و سپهبان (۱۳۸۸) این متغیر ارتباط مثبت و معنادار با رشد اقتصادی دارد. برای بررسی امکان استفاده از تخمین داده‌های تابلویی پویا لازم است مشخص بودن معادله، مورد بررسی قرار گیرد. پس از تخمین الگو، برای آزمون مشخص بودن معادله از آماره آزمون سارگان که مبتنی بر آزمون L است استفاده می‌شود. نتایج آزمون سارگان در جدول (۳) ارائه شده است: بر اساس نتایج حاصل از این آزمون، متغیرهای ابزاری به کار گرفته شده در تخمین الگو از اعتبار لازم برخوردار هستند (هیچ‌گونه ارتباطی میان اجزاء خطا و ابزارهای به کار گرفته شده وجود ندارد). و فرضیه صفر مبنی بر مشخص بودن معادله رد نمی‌شود. بنابراین استفاده از متغیرهای ابزاری برای کنترل همبستگی بین متغیرهای توضیحی و جملات اختلال در الگو ضروری است.

جدول (۳): نتایج آزمون سارگان

مقدار آماره χ^2	درجه آزادی	ارزش احتمال
۲۷/۳۹	۴۹	۰/۹۹۴۷

مأخذ: یافته‌های پژوهش

آزمون دیگر آزمون همبستگی سریالی در جملات خطای تفاضلی مرتبه اول توسط آماره M است. همبستگی سریال با یک مرتبه مشخص بدین معنی است که پسماندها

از یک فرآیند میانگین متحرک با مرتبه مشابه پیروی می کنند نتایج به دست آمده از بررسی خود همبستگی بین جملات اختلال در جدول (۴) نشان می دهد در سطح خطای ۵ درصد خود همبستگی مرتبه دوم وجود نداشته و تخمین زننده ها دارای ویژگی سازگاری هستند.

جدول (۴): نتایج آزمون خودهمبستگی الگوی داده های تابلویی پویا

شرح	مقدار آماره z	ارزش احتمال
مرتبه اول	-۳/۰۷۱۹	۰/۰۰۲۱
مرتبه دوم	-۰/۵۳۱۱	۰/۵۹۵۳

مأخذ: یافته های پژوهش

۶- نتیجه گیری و ارائه توصیه سیاستی پژوهش

فساد یکی از پدیده های جهانی است که از دیرباز با پیدایش شکل های اولیه حکومت وجود داشته و در زمان معاصر نیز در تمام کشورهای دنیا کمابیش وجود دارد. چالش همواره بین نظرات کسانی که اعتقاد دارند فساد می تواند رشد اقتصادی را سرعت بخشد و کسانی که به جای آن، بر برجسته سازی اثرات مخاطره انداز این پدیده تمرکز کردند تقسیم شده است. با جمع بندی ادبیات نظری در مورد اثرات اقتصادی فساد به نظر می رسد دیدگاه غالب فساد این باشد که مانع اصلی عملکرد اقتصادی است.

هر کشوری برای رسیدن به رشد و توسعه اقتصادی نیازمند به سرمایه گذاری است. در کشورهای با فساد گسترده کارایی سرمایه کمتر بوده و نقدینگی جامعه به سمت فعالیت های غیر مولد گرایش می یابد. بی انضباطی مالی دولت ها به همراه عدم شفافیت و کنترل فساد موجب عدم بهره گیری کارا از سرمایه ها شده و نقدینگی را از مسیر تولید خارج می سازد.

مطالعه حاضر با استفاده از رهیافت داده های تابلویی پویا به بررسی رابطه کنترل فساد و نقدینگی و رشد اقتصادی برای کشورهای منتخب در حال توسعه طی دوره

۲۰۱۴-۲۰۰۲ پرداخته است. نتایج پژوهش نشان می‌دهد شاخص جهانی شدن تاثیر مثبت و معنادار روی رشد اقتصادی دارد. یکپارچه سازی بین‌المللی بر اتخاذ سیاست مشترک توسط کشورهای فردی دلالت دارد. فرآیند جهانی شدن نه تنها شامل باز کردن تجارت جهانی بلکه همچنین توسعه معنای پیشرفته‌ای از ارتباطات، بازارهای بین‌المللی مالی، اهمیت رو به رشد شرکت‌های چند ملیتی، مهاجرت جمعیت و به طور کلی افزایش تحرک افراد، کالا و سرمایه است. حجم سرمایه سرانه نیز اثر مثبت و معنی داری روی رشد اقتصادی دارد. سرمایه فیزیکی و سرمایه انسانی از عوامل اصلی تعیین کننده رشد و توسعه اقتصادی هستند. سرمایه‌گذاری چه فیزیکی و چه انسانی به افزایش در بهره‌وری منجر می‌شود که از سود شخصی سرمایه گذار، بیشتر است.

نتایج تخمین بیانگر آنست که شاخص کنترل فساد به همراه متغیر «نقدینگی در کنترل فساد» اثر مثبتی بر رشد اقتصادی داشته است که نشان می‌دهد علاوه بر کنترل فساد که به صورت مستقیم رشد اقتصادی را افزایش می‌دهد، در صورتیکه همزمان کنترل فساد و نقدینگی افزایش یابند در این صورت نقدینگی بیشتر می‌تواند از طریق کنترل فساد به توسعه مالی بیشتر منجر شده و از این کانال به رشد اقتصادی بیشتر بینجامد. کنترل فساد موجب افزایش بهره‌وری سرمایه‌گذاری و انباشت سرمایه انسانی می‌شود. از طرف دیگر، کنترل فساد موجب تخصیص بهینه منابع، حفظ ثبات و امنیت جوامع و نیز حفظ ارزش‌های دموکراسی و اخلاقی شده که می‌تواند رشد اقتصادی را افزایش دهد. لذا لازم است سیاست‌گذاران و برنامه ریزان با استفاده از ابزارهای کنترل فساد و هدایت نقدینگی به سمت فعالیت‌های مولد، زمینه لازم را برای رشد و توسعه بیشتر کشور فراهم سازند.

منابع

- Afzal, M. (2007). The Impact of Globalization on Economic Growth of Pakistan. *The Pakistan Development Review*, 46(4), 723 – 734.

- Alimi, O.Y. & Akinwande A. (2011), Globalization, Business Cycle and Economic Growth in Nigeria. *African Journal of Scientific Research*, 7(1), 29-49.
- Almasi, M. & Sepahban, G.A. (2009). Examining the Relationship between Investments in Human and Physical Capital with Economic Growth During the Period 1384-1350. *Journal of Research and Planning in Higher Education*, 53, 157-186 (In Persian).
- Ashurzadeh, A., Mogaddasi, M. & Razavi, S.A. (2013). The Effect of Economic Globalization and Trade on Economic Growth in the Vector. Electronic Conference National Iranian Economic Outlook Supported the Approach of the National, 28 December (In Persian).
- Baltagi, B. (1391). *Econometric*. Translators: Taleblou, R. & Bagheri Pormehr, SH. Fourth Edition, First Prent; Tehran; Ney Publishing (In Persian).
- Bardhan, P. (1997). Corruption And Development: A Review Of Issues. *Journal of Economic Literature*, 35(3), 1320-1346.
- Kalantari, A. (1386). Liquidity and Liquidity. *Message Bank*, 472, 20-21 (In Persian).
- Campos, N., Dimova, R. & Saleh, A. (2010). Whither Corruption? A Quantitative Survey Of The Literature On Corruption And Growth. IZA Discussion Paper No. 5334.
- Dridi, M. (2013). Corruption and Economic Growth: The Transmission Channels Faculty of Economic Sciences and Management, University of Sousse, Tunisia, Published in. *Journal of Business Studies Quarterly*, 4(4), 121-152.
- Henryk, G. & Lukasz, L. (2014). Globalization And Economic Growth: Evidence From Two Decades Of Transition In CEE. *Economic Modelling*, 36, 99-107.
- Jafari Samimi, A., Elmi, Z. & Sayyadzadeh, A. (2011). Corruption, Government Size and the Pattern of Growth in the Economy Game. *Journal of Commerce*, 15(61), 113-134 (In Persian).
- Mauro, P. (1995). Corruption and Growth. *The Quarterly Journal of Economics*, 110(3), 681-712.
- Mo, P.H. (2001). Corruption and Economic Growth. *Journal of Comparative Economics*, 29, 66-79.

- Pagano, S.M., Kuvvet. E. & Jain, P.K. (2012). Corruption's Impact on Liquidity, Investment Flows, and Cost of Capital. LEHIGH UNIVERSITY, In: www.lehigh.edu
- Rock, M.T. & Bonnett, H., (2004). The Comparative Politics of Corruption: Accounting for the East Asian Paradox in Empirical Studies of Corruption, Growth and Investment. *World Development*, 32(6), 999-1017.
- Sabahi, A. & Melkolsadati, S. (2009). Control Effect of Corruption on Economic Growth. *Journal of Commerce*, 53, 131-158 (In Persian).
- Saha, S. & Mallik, G. (2012). Is Corruption Always Growth-Inhibitory? A Cross-National Study In Non-Linear Frame Work. UNIVERSITY OF LINCOLN, In: 41st Australian Conference of Economists, July 8-11, 2012, Melbourne, Australia.
- Shakeri, A. (2008). Changes in the Growth of Liquidity in the Economy (Trend and Causes). Tehran, Islamic Council Parliament, Research Center, Office of Economic Studies (In Persian).
- Snowden, B., Win, H. & Kyvch, P. (2004). *Modern Guide to Macroeconomics*. Translators: Dr. Iraqi Khalili, M. & Dr. Suri, A. The first edition, Tehran, Brothers (In Persian).
- Taghavi, M., Nykumaram, H., Ghaffari, F. & Tootian, S. (2011). The Relationship between Corruption and Economic Growth in OPEC Member Economies. *Research Journal (Management)*, 8(21), 88-103 (In Persian).